

Скочилияс Ірина

**Кандидат історичних наук
Вчений секретар Львівського відділення
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України**

ЦЕРКОВНІ ПЕЧАТКИ КОРОСНЯНСЬКОГО ДЕКАНАТУ ПЕРЕМИСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті досліджено 15 печаток Короснянського деканату Перемиської греко-католицької єпархії. Простежено їхню еволюцію протягом понад столітнього періоду та здійснено опис печток у формі каталогу.

Ключові слова: деканат, парафія, парафіяльні печатки, сфрагістичні параметри, легенда, сюжетне зображення.

Короснянський деканат є одним з найменших, за чисельністю парафій (7 шт.), поміж деканатів Перемиської греко-католицької єпархії. Протягом досліджуваного періоду у деканатській канцелярії використовували дві матриці, які діяли, згідно документального підтвердження, у 1885-1899 та 1901-1908 рр. Для парафіяльних урядів виявлено по кілька різних відбитків печаток, які належали одній церкві (так, наприклад, 3 штемпелі функціонувало у Ріпнику, по 2 – у Близнянці, Бонаровці, Ванівці та Красній, 1 – у Чорноріках), лише для Опарівки не вдалося віднайти жодного відтиску. Наявність кількох варіантів матриць в одному уряді дозволяє простежити еволюцію матеріалів, які використовувалися для відбитків, мову легенд та їхнє змістовне наповнення, зміни у сюжетному зображенні тощо. Загалом досліджуваних печаток налічується 15 шт.

Відтиски печаток збереглися на документах, переважно, фінансово-майнового характеру та офіційному листуванні що датуються 1798-1908 рр. У цей період матеріалом для відбитків слугували сургуч, сажа, папір та віск, чорнило, фарба. За формою всі виявлені печатки поділяються на овальні та круглі.

Легенди розташовувалися довкола сюжетного зображення. Вони, подекуди, були відділені від малюнка двома концентричними колами чи овалами, в інших випадках – ні. В окремих печатках, коли сюжетне зображення було відсутнє, напис захоплював і її центральну частину (це характерно для штемпелів Бонарівки (1899) [1, арк. 49] та Ріпник (1885 і 1895-1902) [2, арк. 32зв.; 3, арк. 73]).

Легенди карбувалися українською мовою – 10 шт, та латинською – 5 шт. Написи на печатках дають змогу встановити їхню адміністративну, інституційну, конфесійну належність та посвяту церков. Наприклад: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ВЕНГЛОВСКОЙ [4, арк. 20зв.]; ГР. КАТ. УРЯДЪ ПАРОХІАЛЬНЫЙ * ВЪ БЛИЗЯНЦѢ *[5, арк. 37зв.]; ПРИХОДСКИЙ * ЧИНЪ ВЪ РѢПНИКУ [6, арк. 30]; SIGIL • ECCLESIAE • PAROCH • S • PRAXEDIS • PZEPNICENSIS [7, арк. 5]; * ПЕЧАТЬ* ЦЕРКВ[]* ЧОРНОРИЦКОЙ * ДИМИТРІ • 1837 • [8, арк. 14] тощо. Написи виконано друкованим шрифтом, лише в одному випадку – скорописом (Близнянка (1885-1892) [9, арк. 76]).

У сюжетах деканатських штемпелів містяться такі символи як кардинальський капелюх та єпископська митра, обидва – в поєднанні з перехрещеними ключами¹.

У парафіяльній сфрагістиці Перемишльської греко-католицької єпархії переважають печатки із зображенням постатей святих, богородичних та господніх празників. Застосування саме такого підходу до передання сюжетних композицій, в переважній більшості, є відображенням титулів місцевих храмів.

Проаналізувавши виявлені печатки Короснянського деканату можна виділити три основних підходи, які лежали в основі сюжету: 1. зображення постатей святих, богородичні та господні празники (9 шт.: Близнянка (2885-1892 та 1900-1906), Бонарівка (1885), Ванівка (1880 та 1885), Красна (1798-1885), Ріпник (1804-1808), Чорноріки (1885-1901 та початок XX ст.); 2. Християнські символи (хрест) (1 шт.: Красна (1899-1913)); 3. Відсутність малюнку і заповнення центрального поля печатки написом (3 шт.: Бонарівка (1899) та Ріпник (1885 і 1895-1902)).

У деяких парафіях простежується тенденція до збереження основних елементів, які були в давніших печатках, у нових. Прикладом цього є Близнянка (1885-1892, 1900-1906), де в обидвох пам'ятках лежало зображення постаті Богородиці; Ванівка (1880, 1885) – відображено тему Різдва Богородиці (суттєвою відмінністю стала заміна мови легенди: з латинської на українську); Чорноріки (1885-1901, початок XX ст.) – постать св. Димитрія. Нові сюжети зазнавали незначних змін в порівнянні із давнішими композиціями, розміри та форма штемпеля, залишилися майже такими самими, навіть, подекуди, зміст напису був повністю збережений.

Унікальна ситуація склалася в парафії Чорноріки, в котрій обидві печатки мали незмінну концепцію як сюжету (у центрі подано постать св. Димитрія) так і напису (зміст), незначні зміни торкнулися лише її окремих букв. Навіть зі старої печатки на нову було перенесено той самий рік, який, мабуть, в давньому штемпелі був роком його виготовлення. Давніша матриця 1837-1901 рр. [11, арк. 54], очевидно, карбувалася непрофесійним гравером. Їй притаманні схематичність та грубість виконання окремих деталей як сюжету (постать святого) так і напису. Друга печатка, яку, нажалі, на даний час точно датувати не можемо, тому що в Музеї землі Перемишльської в Польщі зберігся оригінальна основа штемпеля без ручки [12], але наразі невідомо жодного відтиску на документі, мабуть, вигравіювана кваліфікованим гравером: про це свідчать, зокрема, літери в легенді, які однакові за формою та стилем виконання. Детальніше простежити окремі елементи сюжетного зображення на оригінальній матриці не вдалося, тому що вона вкрита виїмками, подряпинами, складається враження що її було спеціально пошкоджено. Практика нищення штемпелів, які з різних причин перестали функціонувати, була притаманна для значно давніших часів - XIV-XVI ст. [13, с. 82] У XIX ст. такі випадки практично не зустрічаються, можливо це пов'язано з надзвичайно малою кількістю оригінальних матриць, що збереглися до наших днів, тому, відповідно, важко простежити що відбувалося з печатками котрі вийшли з ужитку. У випадку зі штемпелем парафії Чорноріки, можна припустити, що він був знищений через відсутність дерев'яної ручки, тому що це значно утруднювало його використання. Ще однією ймовірною причиною була непристосованість матриці до нових матеріалів, котрі стали застосовувати для відтисків. Незважаючи на майже

абсолютну повторювальність концепції обох печаток, можна припустити, що оригінальний штемпель був виготовлений та функціонував на початку XX ст.².

Проаналізувавши церковні печатки Короснянського деканату Перемиської греко-католицької єпархії на протязі понад столітнього періоду їхнього функціонування можна простежити їх еволюцію у різноманітних сфрагістичних параметрах. Зокрема, відбувалася зміна матеріалів, які слугували для відбитків, сургуч, віск та сажа поступалися чорнилу та фарбі. Легенди карбувалися українською та латинською мовами, та в кінці XIX ст. спостегігається тенденція до повної заміни усіх написів українською.

Деканатські та парафіяльні штемпелі були носіями християнських символів та біблійних сюжетів. Еволюція їхніх сюжетних зображень відбувалася в напрямку спрощення, або цілковитого зникнення.

У каталозі подано назву деканату; кількість віднайдених відтисків, хронологію документів на яких вони збереглися та місце зберігання; а також зафіксовано сфрагістичні параметри печаток: матеріал, форма, розмір, сюжетне зображення та легенду.

КАТАЛОГ

Короснянський деканат. Перший варіант: 6 прим., 1885-1899 рр.

Матеріал: фарба. **Форма:** кругла. **Розмір:** 32 мм.

Сюжетне зображення: Угорі кардинальський капелюх по обидва боки якого звисають по 6 китиць під ним розташовані два перехрещені ключі.

Легенда: OFFICIAL DECANALL KROSNENSE RI[T] GR[A]. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2629, арк. 20зв.; спр. 2639, арк. 32зв.; спр. 1808, арк. 18; спр. 2627, арк. 49; спр. 2628, арк. 37; спр. 2644, арк. 36.

Короснянський деканат. Другий варіант: 3 прим., 1901-1908 рр.

Матеріал: чорнило. **Форма:** кругла. **Розмір:** 34 мм.

Сюжетне зображення: У центрі два перехрещені ключі, угорі над ними митра, увінчана хрестом.

Легенда: ГР. К. УРЯДЪ ДЕКАНАЛЬНЫЙ КОРОСНЯНСКИЙ. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 8060, арк. 56; спр. 11039, арк. 37зв.; спр. 11040, арк. 93.

Близнянка. Перший варіант: 8 прим., 1885-1892 рр.

Матеріал: сажа, фарба, чорнило. **Форма:** овальна. **Розмір:** 30х34 мм.

Сюжетне зображення: Постать Богородиці.

Легенда: Печать храми Близ[...]скаго. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2628, арк. 37, 39, 41, 50, 51, 52зв.; оп. 13, спр. 11038, арк. 76; оп. 50, спр. 1953, арк. 22.

Близнянка. Другий варіант: 3 прим., 1900-1906 рр.

Матеріал: чорнило. **Форма:** кругла. **Розмір:** 34 мм.

Сюжетне зображення: Поясне зображення Богородиці з маленьким Ісусом на руках. В обидвох на головах корони, увінчані хрестом.

Легенда: ГР. КАТ. УРЯДЪ ПАРОХІАЛЬНЫЙ * ВЪ БЛИЗЯНЦѣ *. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 11039, арк. 37зв.; спр. 11040, арк. 1, 13а.

Бонарівка. Перший варіант: 7 прим., 1885 р.

Матеріал: сажа. **Форма:** кругла. **Розмір:** 41 мм.

Сюжетне зображення: Подано постаті чотирьох осіб, з німбами навколо голів, над якими на хмарах возвишається Богородиця з припіднятими вгору та розведеними в боки руками. Обабіч Богородиці вигравіювано рослинний орнамент.

Легенда: SIGIL: ECCLES PAROCH S. [...] PROTECTIONIS BONAROVENSIS. Зовнішній обідок у вигляді крапочок, внутрішній – лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2627, арк. 29-34, 38.

Бонарівка. Другий варіант: 1 прим., 1899 р.

Матеріал: чорнило. **Форма:** кругла. **Розмір:** 32 мм.

Сюжетне зображення: відсутнє.

Легенда: ГР. К. УРЯДЪ ПАРОХІАЛЬНЫЙ БОНАРОВКА. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2627, арк. 49.

Ванівка. Перший варіант: 1 прим., 1880 р.

Матеріал: сажа. **Форма:** кругла. **Розмір:** 44 мм.

Сюжетне зображення: Подано композицію різдва Богородиці: в центрі купіль, по боках – св. Анна з Дівою Марією на руках та постаті людей.

Легенда: SIGIL: ECCLES PAROCH [...] NATIV [...]. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2629, арк. 13зв.

Ванівка. Другий варіант: 4 прим., 1885 р.

Матеріал: сажа. **Форма:** кругла. **Розмір:** 29 мм.

Сюжетне зображення: Подано композицію різдва Богородиці: в центрі Діва Марія в купелі, з правого боку зображено постать в повен ріст, з лівого – на колінах стоїть (мабуть св. Анна) тримаючи за руку Діву Марію.

Легенда: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ВЕНГЛОВСКОЙ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2629, арк. 20зв., 23, 24, 29.

Красна. Перший варіант: 6 прим., 1798-1885 рр.

Матеріал: віск та папір, фарба. **Форма:** кругла. **Розмір:** 42 мм.

Сюжетне зображення: На орнаментованій основі подано постать св. Архангела Михаїла. Святий в короткому драпірованому одязі, за спиною – крила,

довкола голови німб з промінців. У лівій руці тримає піднятий вгору меч, права – відведена в сторону. З обох боків стоїть по одному ангелові в довгому драпірованому одязі, за спиною – крила, довкола голови німб з промінців.

Легенда: SIGIL: ECCLESIAE PAROCH. S. MICHAELIS ARCHANG: KRASNE. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2644, арк. 31-33, 40зв., 41; ф. 159, оп. 9, спр. 3456, арк. 3зв.

Красна. Другий варіант: 3 прим., 1899-1913 рр.

Матеріал: фарба. **Форма:** кругла. **Розмір:** 34 мм.

Сюжетне зображення: Двораменний хрест над-та-під раменами якого йде напис: IC XC NI KA.

Легенда: ГР. К. УРЯДЪ ПАРОХІЯЛЬНЫЙ ВЪ КРАСНОЙ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2644, арк. 46; оп. 13, спр. 11040, арк. 93; Archiwum Państwowe w Przemyslu (далі – APP), ф. 142, спр. 5327, стор. 20.

Ріпник. Перший варіант: 4 прим., 1804-1808 рр.

Матеріал: папір та віск, сургуч. **Форма:** кругла. **Розмір:** 36 мм.

Сюжетне зображення: Постать св. Параскеви у довгому одязі, навколо голови німб з промінців та крапочок. У лівій руці тримає хрест. З обох боків – гілки.

Легенда: SIGIL • ECCLESIAE • PAROCH • S • PRAXEDIS • PZEPNICENSIS. Зовнішній обідок у формі рослинного орнаменту, внутрішній – у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 159, оп. 9, спр. 3471, арк. 5, 7; спр. 3480, арк. 22, 24.

Ріпник. Другий варіант: 5 прим., 1885 р.

Матеріал: фарба. **Форма:** кругла. **Розмір:** 28 мм.

Сюжетне зображення: відсутнє.

Легенда: * ПРИХОДСКІЙ * ЧИНЪ ВЪ РІПНИКУ. Зовнішній обідок у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2639, арк. 32зв. 33, 37зв.; спр. 2654, арк. 30, 33зв.

Ріпник. Третій варіант: 5 прим., 1895-1902 рр.

Матеріал: чорнило. **Форма:** кругла. **Розмір:** 34 мм.

Сюжетне зображення: відсутнє.

Легенда: ГР. К. ПАРОХІАЛЬНЫЙ УРЯДЪ ВЪ РІПНИКУ. Зовнішній обідок у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 8726, арк. 73, 76, 80; спр. 9910, арк. 153, 154; **MBL w Sanoku**, ф. 13, спр. 188.

Чорноріки. Перший варіант: 4 прим., 1885-1901 рр.

Матеріал: фарба, чорнило. **Форма:** овальна. **Розмір:** 35x40 мм.

Сюжетне зображення: Св. Димитрій вкороткому одязі, над головою німб(?). У правій руці тримає посох(?).

Легенда: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ЧОРНОРІЦКОЙ С ДИМИТРИЯ 1837. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 1808, арк. 14, 15зв., 18; оп. 13, спр. 8060, арк. 54.

Чорноріки. Другий варіант: оригінальний штемпель, початок XX ст.

Матеріал: основа печатки зроблена з жовтого металу, ручка відсутня. **Форма:** овальна. **Розмір:** 36x40 мм.

Сюжетне зображення: Св. Димитрій в короткому одязі та латах, над головою німб(?). З обох боків по рослині.

Легенда: ПЕЧАТЬ * ЦЕРКВ[...] * ЧОРНОРИЦКОЙ * ДИМИТРІ • 1837 • . Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: Музей землі Перемишльської. МРН: 7199.

1 Схрещені ключі доволі розповсюджені у сфрагістиці, особливо на печатках духовенства.

Переважно їх пов'язували зі св. Петром, якому було дано владу розгрішення чи покарання за гріхи було, на що вказують два перехрещені ключі [10, с. 2-3].

2 Підтвердженням цієї гіпотези може слугувати аналіз легенди, зокрема відсутність на оригінальному штемпелі в написі лігатури ІА а також значно фаховіше виконання усіх літер – їхня однакова величина, виразність та чіткість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 146, оп. 20, спр. 2627, арк. 49.
2. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2639.
3. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 8726.
4. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2629.
5. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 11039.
6. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 2654.
7. ЦДІА України у Львові, ф. 159, оп. 9, спр. 3471.
8. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 20, спр. 1808.
9. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 11038.
10. Скориляс І. Сюжетне зображення церковних штемпелів Перемиської єпархії останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. // Знак.І 2004.І Ч. 32.І С. 2-3.
11. ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 8060.
12. Музей землі Перемишльської. МРН: 7199.
13. Kuczyński S.K. Pieczęcie książąt mazowieckich. – Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978. – 435 s.+19 tabl.